

І. О. Корнієнко,
*доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
(Мукачівський державний університет)*

АДАПТАЦІЯ ДО ШКОЛИ У МУЛЬТИЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Багатоетнічний склад населення Закарпаття зумовив його полікультурний характер. Етнокультурні або спільноти найбільш характерні для єврейського населення, німців, словаків, румунів, в значній мірі – угорців. Для них, згідно з власними історичними, етнокультурними та канонічними й обрядовими традиціями, створено сприятливі умови і можливості задоволення обрядових, культурних та релігійних потреб.

Потрібно відзначити, що упродовж багатоголового співжиття в Закарпатській області представників багатьох національностей між ними не відбувалося яких-небудь великих непорозумінь. Мирне співіснування національних груп може бути прикладом для інших регіонів. Така позиція є традиційною для Закарпаття. І в сучасних умовах владними структурами й громадськими організаціями краю робиться все можливе, щоб національні меншини мали можливість практикувати свої традиції та звичаї, зберігати власну культуру. Національно-культурні товариства працюють у тому напрямі, щоб громадяни національних меншин у кожному селі й місті знали і пам'ятали свою історію та відомих прогресивних діячів свого народу. Тому з кожним кроком утвердження стабільності нашої держави самоутверджуються і права національних меншин. Демократичність суспільства в останні роки сприяла зростанню етнічної самосвідомості національних груп, їхньому культурному відродженню, мовному самофункціонуванню, спілкуванню й групуванню (створення товариств та об'єднань). Тим не менш, потрапляючи до загальних, змішаних шкіл, найбільш молодші представники національних ймовірно меншин більш гостро стикаються з проблемами адаптації.

У науковій літературі існує безліч визначень шкільної адаптації. Але в загальному їх об'єднує ідея звикання дитини

до шкільних вимог, нового оточення, нових умов життя. Під емоційною дезадаптацією дітей молодшого шкільного віку вчені розуміють психічний стан, викликаний тривалим емоційним напруженням, який виявляється у зміні механізмів саморегуляції поведінки, зниженні продуктивності пізнавальних процесів, виникненні комунікативних проблем тощо [1].

У першокласників емоційна дезадаптація виявляється у поведінкових симптомах як надмірна розгальмованість та загальмованість. Зрив механізмів гальмування та регуляції поведінки призводить до «моторно-розгальмованої поведінки» у дітей. Специфічною рисою таких дітей є надмірна активність, яка не має ніякої осмисленої мети та спрямованості, надмірна метушливість, короткотривала увага. Іншою формою викривлення гальмівних механізмів регуляції поведінки є психомоторна загальмованість. Такі школярі вирізняються помітним зниженням рухової активності, уповільненим темпом психічної діяльності, звуженістю діапазону та виявлення емоційних реакцій. У дітей спостерігається плаксивість, інертність, нерішучість, загальмованість, яка інколи доходить до ступору [2].

Емоційна дезадаптація виникає внаслідок довготривалого впливу на дитину травмуючої ситуації у сім'ї та школі, порушення стосунків із батьками, учителями та однолітками. Відтак дитина стає напруженою, тривожною, агресивною, конфліктною, у неї виникає комплекс неповноцінності. Отже, процес психологічної адаптації – це складний багат шаровий процес взаємодії особистості і середовища, що забезпечує реалізацію цілеспрямованої поведінки, організацію соціальної взаємодії за умови збереження психологічної стабільності та комфорту [3].

Тож, основні зміни у свідомості 6–7 річних дітей пов'язані зі вступом до школи. Діти занурюються в систему соціальних стосунків, розширюють уявлення про навколишній світ, у них збільшується кількість параметрів, за якими вони сприймають себе та інших, відбувається становлення системи моральних норм і оцінок. Ці процеси лежать в основі уточнення та ускладнення образу «Я», образів інших людей і картини світу в цілому.

Враховуючи актуальність даної теми, ми провели порівняльне вивчення етнопсихологічних чинників адаптації ди-

тини до шкільного середовища. Наша робота була спрямована на дослідження адаптації молодших школярів до шкільного середовища в контексті етнопсихологічних особливостей та на визначення основних етнопсихологічних чинників, здатних істотно впливати на становлення особистості дитини.

Так, було досліджено типові сімейні конфлікти, емоційні психічні стани, що залежать від етнопсихологічних чинників та можуть впливати у ході адаптації дітей молодшого шкільного віку, проблем, що властиві певній культурі, з її своєрідним світорозумінням та поведінкою, в результаті чого формується когнітивна, емоційна й поведінкова подібність представників цієї культури і відмінність їх від представників інших культур.

Для нашого дослідження було взято 30 українських сімей з учнями 1 класу різних шкіл м. Мукачеве, та також сімей етнічних угорців із тими самими партерами (було відібрано ті сім'ї, де члени сімей володіють українською, але вдома спілкуються угорською мовою).

Для визначення параметрів адаптації дітей, батькам було запропоновано авторську «Анкету для батьків першокласників». Насамперед, аналізувалися емоційні психічні стани, тривожність, комунікативні проблеми і відповідність поведінкових проявів у шкільному середовищі, ставлення до нього тощо. Подальша робота відбувалася за допомогою психодіагностичних методів, бесід із батьками («Анкета для батьків першокласників»), класними керівниками. Результатом первинного етапу дослідження було виділення із групи першокласників угорського і українського етносів, таких дітей, в яких виявлено адаптаційні утруднення у школі.

Адаптованих першокласників виявлено в українських дітей 50%, а угорських – 40%, можлива дезадаптація в українських дітей 10% а в угорських 17%, дезадаптованих українських дітей виявлено 40% першокласників, та 43% угорських першокласників.

Застосування методик дослідження показало наступні результати: сприятлива сімейна ситуація в українських сім'ях представлена вищими показниками (53%), ніж в угорських сім'ях (40%), що свідчить про компенсаторні показники в угорських дітей у потребі батьківської уваги; тривожність

в угорських сім'ях перебуває на значно вищому рівні (36%), порівняно з українськими сім'ями (22%); конфліктність, навпаки, в українських сім'ях вища (38%), порівняно з угорськими сім'ями (33%); почуття неповноцінності властиве як угорським сім'ям (30%), як і в українських сім'ям (30%) у однаковій мірі; ворожість в угорських сім'ях має дещо вищий показник (22%), порівняно з українськими сім'ями (17%)

Результати дослідження проблемних дітей обох етносів засвідчили те, що негативний психічний стан характерний як угорським, так і українським першокласникам. Показники нашого дослідження свідчать про те що сімейні взаємостосунки впливають на адаптацію дитини до шкільного середовища.

Отже, наше дослідження дало змогу дійти висновку, що страх школи, або ухиляння від школи, спровоковане психотравмуючими чинниками, пов'язаними зі шкільним життям, які викликають у дитини тривогу, почуття власної неповноцінності, приниження, образи є набагато більш суттєвими факторами шкільної дезадаптації ніж етнічне походження конкретно взятої дитини.

Зважаючи на виявлені відмінності між показниками українських та угорських сімей, результати даного дослідження не дають змогу стверджувати, що етнічне походження дійсно є ключовим фактором шкільної дезадаптації. Саме тому, перспективною подальших досліджень може бути проведення аналогічного, але більш поглибленого дослідження на суттєво більшій вибірці.

Література

1. Вовнянко Т. С. Теоретичні засади адаптації шестирічних учнів до школи: збірник матеріалів Міжвузівського науково-практичного семінару. Чернівці: ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2008. 128 с.
2. Шаповал О. В. Адаптація дитини до школи. Проблема дезадаптації. Емоційна дезадаптація. Портал «Всеосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/library/statta-adaptacia-ditini-do-skoli-problema-dezadaptacii-emocijna-dezadaptacia-163349.html>
3. Шахбазова И. С. Понятие, средства и факторы адаптации первоклассников к обучению в школе. *Молодой ученый*. 2018. № 47. С. 393–395.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>